

Vitenskap og en stor forskers adferd

Samliv og følelser har også en plass i studiet av store forskere.

TEKST

Geir Overskeid

PUBLISERT 5. januar 2016

VITENSKAPELIG PUBLISERING

MIDTVEIS I PSYKOLOGISTUDIET skulle vi skrive en stor oppgave. Jeg gjorde hva jeg kunne, men tenkte den ville bli bedre om jeg fikk en flinking til å lese gjennom. Så slo det meg at vi hadde hatt en storartet lærer i rottelaben. Det var Per Holth.

Han hadde ikke trengt å gjøre det, men Holth tok på seg jobben med å peke på svakheter i det jeg skrev. Og nå har han tatt den jobben igjen. Førrige gang han kommenterte, så lærte jeg mye. Nå er jeg bedt om å skrive et tilsvarende, og har prøvd å lære igjen. Men jeg vet ikke helt.

Da Psykologtidsskriftet ba meg skrive noe om Skinner, ville jeg skrive en artikkel som ikke la skjul på svakheter, men som vektla Skinners sterke sider, som menneske og forsker. Jeg forteller da også (Overskeid, 2013) hvordan han ble sett som den viktigste av alle psykologer i det 20. århundre, fikk en lang rekke priser, var original og begavet på mange felt, og dessuten elsket sine barn – men dessverre ser ut til å ha hatt et lite lykkelig ekteskap. Men Holth liker ikke artikkelen. Han sier jeg har gitt en feilaktig fremstilling, som dessuten er «delvis tendensiøs». Han ser også ut til å mene at jeg ikke har basis i kilder for det jeg hevder. Etter mitt skjønn kan alt dette enkelt tilbakevises. Jeg tar opp en del ting nedenfor. Andre detaljer kan interesserte sjekke selv, ved å gå til artikkelen Holth kritiserer.

Holth liker overhodet ikke at jeg nevner Skinners ekteskapsvansker. Det er godt, som Holth forteller, at Skinner har delt interesser og gleder med sin kone, men det er enighet blant Skinners to biografer om at dette var et ekteskap med problemer (Bjork, 1993; Wiener, 1996), og biografene bygger igjen på flere informanter. Jeg gjør det ikke til noen stor sak – men skal man skildre en mann, vil mange mene at forholdet til hans make kan bidra til forståelsen, og jeg nevner ekteskapet som ledd i en noe større drøfting av Skinners følelsesliv.

«Jeg mener adferdsanalyse vil bli mindre dogmatisk først og fremst ved å slutte å være adferdsanalyse»

Holth bruker plass på å diskreditere Temple Grandin, som bare var en av en rekke kvinner som hevdet at Skinner la an på dem. Andre var sekretærer, kollegers koner og studenter, forteller en biograf (Wiener, 1996, s. 172). Det skal telle mot Grandin at hun sier Skinner fikk slag. I desember 1987 hadde imidlertid Skinner en livstruende blødning mellom hjernen og dura mater (se Bjork, 1993, s. 223). Dette kalles vel ikke strengt tatt et slag, men at en person uten helsefaglig bakgrunn kan bruke det ordet, ville mange si var tilgivelig.

At samliv og kjensler bør drøftes er ellers en vanlig oppfatning blant dem som skriver om store forskere. Fridtjof Nansen bedro sin kone – det står til og med i leksikon (Brox, 2003). Hans biograf Per Egil Hegge (2011) mener dessuten man bør vite at Nansen som ung mann sto i med den langt eldre fru pastor Holdt, og at han året før sin død var i intim relasjon med Brenda Ueland, tredivet år yngre. Einstein var heller ikke alltid trofast, og biografier bruker betydelig plass på det (f.eks. Isaacson, 2007). At en stor forsker var utro, og at det inngår i et helhetlig bilde som tegnes, burde ikke være noe å reagere så sterkt på, og er ihvertfall ikke tegn på at en skisse av Skinner er «tendensiøs». Nansens pionérforskning blir ikke dårligere av at han var en vellysting. Jeg tror også Einsteins innsikter står seg godt.

Alvorligere er dog Holths påstand om en navngitt psykologs seksuelle legning. Skinner inviterte offentligheten inn i sitt liv (se f.eks. Rutherford, 2000), med TV-opptredener, store intervjuer og en trebinds selvbiografi. William S. Verplanck levde langt mer tilbaketrukket (jfr. Burghardt, 2003) – og enten han var homofil eller ikke, er det ikke åpenbart at han ville vært komfortabel med at anonyme påstander gjøres offentlige, særlige ikke om det som for hans generasjon var et meget vanskelig tema. Nå gjelder dette hans gjenlevende slekt. Holth antyder at jeg slurver med kildene, men fra hans side kommer den aktuelle påstanden uten kilder i det hele tatt. Merkelig.

I artikkelen Holth kritiserer, nevner jeg også at flere kalte Skinner fascist. For å vise hvor feil det var, bruker jeg neste setning på å si at han alltid stemte på det demokratiske partiet og dessuten ble kåret til årets humanist av American Humanist Association. Men dette nevner ikke Holth. I stedet referer han meg slik at kan det virke som jeg mener det rom for tvil om dette spørsmålet – men det mener jeg ikke, og det tror jeg ikke en som leser min artikkel vil gjøre.

Vitenskap og menneskers adferd

Så er vi ferdige med sladder, og skal se hva man kan si om de vitenskapelige spørsmålene Holth tar opp. Først hvorvidt Skinners lære er stivnet til dogmatisme, noe Holth mener man ikke kan hevde i en vitenskapelig artikkel. Men hvis man mener

Skinnerns lære er stivnet til dogmatisme, hva syns Holth man skal skrive da? Klarhet er vel et vitenskapelig ideal.

Jeg tror ellers Holth har forstått meg rett: Jeg mener adferdsanalyse vil bli mindre dogmatisk først og fremst ved å slutte å være adferdsanalyse. Som i psykoanalysen har en død profet satt tonen: Visse ting er lov å gjøre, visse ting er lov å mene. Dette står i fundamental motsetning til en vitenskapelig holdning. Den sier alt er lov, ikke minst tanker og empiriske metoder som bryter med det våre venner og kolleger driver på med. Grensene settes av logikkens regler for gyldige slutninger, ingenting annet.

Holths ord om årsaker syns jeg illustrerer mitt poeng. Skinner (f.eks. 1953, 1988) har sagt at alle viktige årsaker til adferd er å finne utenfor organismen. Da blir det viktig for hans tilhengere å vise at det alltid er slik. Holth skriver annetsteds (2014, s. 147) at når skeptikere sier «atferdsanalyse kan være akseptabel og ønskelig, men bare ... ved å åpne opp for strategier som er vanlige innenfor kognitiv psykologi» – da, mener Holth (2014, s. 147), er det kanskje ikke rart at behavioristene får en ekstra påfallende vaksomhet mot det noen har kalt «uren tenkning» – altså avvik fra aksepterte adferdsanalytiske standpunkter. Men etter mitt syn er det nettopp skrekken for uren tenkning som gjør adferdsanalyse mer til ideologi enn vitenskap.

Det jeg ikke kan forstå, er hvorfor det skulle være farlig å åpne opp for strategier fra kognitiv psykologi, eller fra biodynamisk jordbruk, for den saks skyld, hvis det kan hjelpe oss å nå våre mål. Men hvis målet er rene tanker, mer enn vitenskapelig fremgang, kan det stille seg annerledes.

Så kort til spørsmålet om Skinner noen gang avvek fra den rene lære han selv hadde formulert, ved å behandle hendelser inne i organismer som fullgode årsaker. Holth ser ut til å mene at det gjorde han ikke. Jeg og andre (f.eks. Overskeid, 2006; Zuriff, 1979) har ment at det gjorde han – fordi det er vanskelig å forholde seg til virkeligheten uten. Dette tror jeg likevel er et spørsmål som utelukkende er av interesse for adferdsanalytikere, og da bare fordi de har malt seg opp i et ideologisk hjørne.

Skinnerns uklarhet når det gjelder indre og uobserverbare årsaker til adferd kommer interessant nok frem i et utsagn Holth avslutter med å kritisere meg for å komme med. Jeg skriver (Overskeid, 2013, s. 909) at det fantes mer enn ett selv bak Skinnerns hud. (Og et «selv» kan jo være årsak til mye rart.) Men dette har jeg ikke suget fra eget bryst – det er jo basert på min egen, kanskje litt klossete oversettelse av noe Skinner selv har sagt (1983, s. 417): «There could be – there must be – more than one self within one skin.»

Jeg mener ærlig at Skinner har gitt viktige bidrag, og at psykologiens hovedstrøm ville tjent på å alltid spørre, i Skinnerns ånd, hvilke konsekvenser som former og opprettholder adferd – også privat adferd, den vi gjerne kaller «kognitiv» (se f.eks. Overskeid, 2000).

Ja, Skinner og hans flokk har ytt bidrag. Men Holth tar til og med ordet «flokk» ille opp. Jeg sier: Det er da ikke noe stygt ord. «Flokk» kan sikkert brukes om en gruppe dårlige mennesker, men også om de beste blant oss. Bibelen bruker ordet ofte, som når Peter i sitt første brev beskriver «Guds flokk» (1 Pet 5,2 [Bibelen 2011, bokmål]). Og Snorre lar

Gutorm Sindre fortelle om «brorsøne-flokken» (Sturlason, overs. 1900). Den minnes han ofte med hugnad, som det heter i Schjøtt's oversettelse, eller glede og hygge, som vi gjerne sier på dagens bokmål. En flokk er sjelden feilfri, og den kan profitere på kritikk. Men den har sjelden bare sorte får – ikke Skinners heller!

Teksten sto på trykk første gang i Tidsskrift for Norsk psykologforening, Vol 53, nummer 1, 2016, side 47-49

TEKST

Geir Overskeid, Professor i psykologi, Universitetet i Oslo

KONTAKT: geirov@gmail.com

+ Vis referanser

Referanser

Bjork, D. W. (1993). B. F. Skinner: A life. New York, NY: Basic Books.

Brox, K. H. (2003). Fridtjof Nansen. I Norsk biografisk leksikon (2. utg.). Nedlastet fra https://nbl.snl.no/Fridtjof_Nansen

Burghardt, G. M. (2003). William S. Verplanck (1916–2002). European Journal of Behavior Analysis, 4, 123–126.

Hegge, P. E. (2011). Foreword. I E. Utne (red.), Brenda, my darling: The love letters of Fridtjof Nansen to Brenda Ueland (Kindle edition). Minneapolis, MN: UTNE Institute.

Holth, P. (2014). Atferdsanalyse og kognitiv psykologi: Ulike mål, forskningsstrategier og nytteverdier. Norsk Tidsskrift for Atferdsanalyse, 41, 143–150.

Isaacson, W. (2007). Einstein: His life and universe. New York, NY: Simon & Schuster.

Overskeid, G. (2000). Why do we think? Consequences of regarding thinking as behavior. The Journal of Psychology, 134, 357–374.

Overskeid, G. (2006). Why behave? The problem of initiating causes and the goals of prediction and control. The Psychological Record, 56, 323–340.

Overskeid, G. (2013). Hvem var B. F. Skinner? Tidsskrift for Norsk Psykologforening, 50, 904–910.

Rutherford, A. (2000). Radical behaviorism and psychology's public: B. F. Skinner in the popular press, 1934–1990. History of Psychology, 3, 371–395.

Skinner, B. F. (1953). Science and human behavior. New York: The Free Press.

Skinner, B. F. (1983). A matter of consequences: Part three of an autobiography. New York, NY: Knopf.

Skinner, B. F. (1988). Skinner's reply to Catania. I A. C. Catania & S. Harnad (red.), The selection of behavior (s. 483–488). Cambridge, England: Cambridge University Press.

Sturlason, S. (overs. 1900). Soga um Haakon den gode. I S. Schjøtt (overs.). Kongesogur. Nedlastet fra http://www.heimskringla.no/wiki/Soga_um_Haakon_den_gode

Wiener, D. N. (1996). B. F. Skinner: Benign anarchist. Needham Heights, MA: Allyn & Bacon.